

5. Про становище інвалідів в Україні та основи державної політики щодо вирішення проблем громадян з особливими потребами: Державна доповідь. - К., 2002. - 160 с. - (Препр. / Міністерство праці та соціальної політики України; Міністерство охорони здоров'я України; Міністерство освіти і науки України та ін.).

6. Соціальна реабілітація молоді з обмеженою дієдатністю / За ред. С. Толстоухової, І. Пінчук. - К.: УДЦССМ, 2000.

УДК 376.1: 372.46

ПІЗНАВАЛЬНІ ЗАВДАННЯ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЧИТАЦЬКОГО ІНТЕРЕСУ В МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ІЗ ЗПР ТА ДИСЛЕКСІЮ

Голуб Н.М.

кандидат педагогічних наук, доцент
Харківський національний педагогічний
університету імені Г.С.Сковороди

У статті розглядаються труднощі формування та характерні помилки змістовного боку читання у молодших школярів із затримкою психічного розвитку та дислексією, пропонуються пізнавальні завдання, що підвищують інтерес до процесу читання у дітей зазначеної категорії.

В статье рассматриваются трудности формирования и характерные ошибки смысловой стороны чтения у младших школьников с задержкой психического развития и дислексией, предлагаются познавательные задания, способствующие повышению интереса к процессу чтения у детей указанной категории.

The article examines difficulties and typical mistakes of forming semantic side of reading among primary school children with mental retardation and dyslexia. The article also offers some cognitive tasks that would contribute to increase interest in the process of reading among children of this category.

Ключові слова: затримка психічного розвитку, дислексія, пізнавальні завдання, читацький інтерес.

Ключевые слова: задержка психического развития, дислексия, познавательные задания, читательский интерес.

Key words: mental retardation, dyslexia, cognitive tasks, interest in the process of reading.

Однією з актуальних проблем сучасної школи є зростання чисельності дітей із стійкими труднощами у навчанні. Серед зазначеної категорії учнів найбільшу групу складають діти із затримкою психічного розвитку (ЗПР).

Успішність оволодіння учнем базовими навчальними предметами безпосередньо залежить від сформованості у нього гнозису, праксису, пам'яті, розумових операцій, мовленнєвих навичок, зорово-просторових та часових уявлень, наявності певного обсягу знань про оточуючий світ, а також від достатнього рівня сформованості мотиваційної та емоційно-вольової сфери. Стійка неуспішність у навчанні дитини із ЗПР є наслідком парціальної несформованості в неї окремих психічних функцій або затримки розвитку психічної сфери в цілому.

У багатьох учнів із ЗПР виникають серйозні утруднення під час оволодіння навичками писемного мовлення, в деяких дітей спостерігаються стійкі специфічні помилки у процесі читання та письма, що свідчить про виникнення в них мовленнєвої патології: дислексії, дисграфії, дизорфографії. Порушення писемного мовлення у дитини із ЗПР можуть бути наслідком недостатньої сформованості у неї фонематичного слуху, лексико-граматичної будови мовлення, навичок мовного аналізу та синтезу, низького рівня розвитку суцесивних та симультанних процесів (О.М.Корнев, Р.І.Лалаєва, О.В.Мальцева, Г.М.Рахмакова, О.С.Слепович, Є.Ф.Соботович, В.В.Тарасун, Р.Д.Тригер, Н.О.Ціпіна, С.Г.Шевченко та ін.).

Порушення формування навички читання пов'язано як з недоліками усного мовлення дитини, так і з недостатнім розвитком в неї функціональної бази (уваги, пам'яті, мислення), її неспроможністю успішно оволодівати загальнонавчальними та спеціальними навчальними діями та їх певним алгоритмом (Т.О.Власова, В.І.Лубовський, Т.В.Єгорова, Г.І.Жаренкова, З.І.Калмикова, І.Ю.Кулагіна, Н.О.Менчинська, Л.І.Переслені, В.Л.Подобєд, У.В.Ульєнкова, С.Г.Шевченко та ін.) .

Під час формування навички читання у дитини із ЗПР часто утруднено формування стійких зв'язків між звуками та відповідними літерами, у процесі здійснення операції злиття звуків у складі їй важко перейти від ізольованого узагальненого звучання певного звуку під час переведення букви в фонему до того звучання, яке характерне для нього в живому мовленнєвому потоці при сполученні з іншими звуками. На етапі поскладового читання дитині важко впізнавати цілі слова через недорозвиненість в неї слухо-мовленнєвої та зорової пам'яті, недостатність симультанних процесів. Для розуміння прочитаного слова учню необхідно співвіднести його із знайомим словом усного мовлення, а це часто викликає утруднення через низький рівень умінь диференціювати схожі за своїм оптичним образом букви, уповільненість або недостатню сформованість фонематичного та складового аналізу і синтезу слів, а також значну віддаленість у часі між зоровим сприйманням, впізнаванням та усвідомленням змісту слова. На стадії становлення синтетичних прийомів читання в дитини із ЗПР переважають помилки, пов'язані з утрудненням розуміння семантичних та логіко-граматичних зв'язків слів у реченні, що певною мірою відображає недостатній рівень сформованості в неї лексико-граматичних узагальнень. В цілому, труднощі розуміння прочитаного на рівні тексту пов'язані як з недостатністю мовних і семантичних операцій, так і з недоліками формування у дітей із ЗПР уваги, мнестичних та мисленнєвих процесів, навичок саморегуляції та самоконтролю (А.Гермаковська, О.М.Корнев, Р.І.Лалаєва, Р.Є.Левіна, Л.Ф.Спірова, Л.С.Цветкова та ін.).

Порушення читання у дітей із ЗПР виявляються у різноманітних помилках його технічного (пропуски, заміни, змішування звуків, букв, спотворення складової структури слів) та змістовного (нерозуміння окремих логічних зв'язків у тексті або його змісту в цілому) боків. Через несформованість різних психічних процесів у дітей із ЗПР можуть спостерігатися помилки, характерні для різних форм дислексії.

Учителі початкових класів та батьки дітей із ЗПР не завжди розуміють характер утруднень учнів з дислексією, тому часто вирішують проблему таким чином: «прочитав текст з помилками – читай його ще раз». Одноманітні вправлення дитини у читанні певною мірою сприяють покращенню навички, але переважно її технічній стороні, при цьому змістовні помилки корегуються недостатньо. Діти із ЗПР, прочитавши навіть простий текст, часто не можуть визначити його основну думку, утруднюються правильно відобразити послідовність подій, встановити причинно-наслідкові та інші логічні зв'язки, визначити характер взаємодії персонажів, оцінити їхні вчинки, вказати, де і коли відбуваються описані події. Повторне прочитування тексту і виконання репродуктивних вправ часто не мають позитивних результатів, бо в учнів із ЗПР швидко зростає втомлюваність, втрачається інтерес.

Усунення дислексії потребує систематичної та тривалої роботи з дитиною як з боку логопеда, так і з боку вчителя, обов'язковим є включення у навчально-корекційний процес батьків, часто необхідними є консультації та допомога психолога і психоневролога. Ураховуючи те, що для учнів із ЗПР характерна недостатня розумова працездатність, швидка психо-емоційна виснажливість, а темпи розвитку пізнавальної діяльності є занадто низькими (Т.О.Власова, В.І.Лубовський, Т.В.Єгорова, Г.І.Жаренкова, З.І.Калмикова, І.Ю.Кулагіна, Н.О.Менчинська, Л.І.Переслені, В.Л.Подобед, Т.В.Сак, У.В.Ульєнкова, С.Г.Шевченко та ін.), робота з такими дітьми повинна проводитися за умови забезпечення їхньої власної активної участі у всіх навчально-корекційних та корекційно-розвивальних заходах. Дитина, яка страждає на дислексію, частіш за все не дуже любить читати, бо її численні помилки та зауваження вчителів і батьків викликають в неї негативні емоції, незадоволеність і невпевненість у собі як у читачеві.

З метою формування читацького інтересу в роботі з дітьми, які страждають на ЗПР та дислексію, доцільно частіше використовувати пізнавальні завдання. Для пізнавального завдання характерним є те, що воно допомагає дитині набути нових знань про об'єкт, спосіб діяльності, при цьому для отримання результату їй необхідно перетворювати наявні дані, виконуючи цілу низку розумових і практичних операцій у певній їх послідовності (Н.М.Бібік, Г.С.Костюк, І.Я.Лернер, О.В.Проскура, О.Я.Савченко, Т.І.Шамова та ін.). Зазначені завдання сприяють розвитку пізнавальних здібностей дитини. В роботі з учнями, які страждають на ЗПР та дислексію, доцільно сполучати читання слів, речень, текстів з виконанням певних пізнавальних дій, що сприятимуть підвищенню в дітей пізнавального і читацького інтересу. Так, дітям можна пропонувати: вставити в анотацію або короткий переказ прочитаного тексту ключові за змістом слова; у текст-діалог вставити слова-звернення; виправити у тексті змістовні помилки; замінити підкреслені у тексті слова протилежними за значенням; знайти і підкреслити у тексті речення, що передає його основну думку; прочитавши окремі фрагменти тексту, розташувати їх у правильній змістовній послідовності; вибрати із

запропонованих або самостійно придумати назву для прочитаного тексту; скласти кінцівку або зачин оповідання, казки і т.ін.

Розглянемо деякі з перелічених завдань. Так, запропонувавши дитині прочитати казку «Пихатий півень» за В.О.Сухомлинським, ми просимо її бути уважною і запам'ятати основний зміст тексту, щоб потім вставити пропущені слова у скорочений переказ казки (див. рис. 1; у дужечках указані слова, які дитина повинна вставити).

Пихатий(півень) .
Ходить(півень) по подвір'ю. Побачив він барвисту (райдугу). Став півень хвалитися, що в нього (хвіст) такий самий барвистий, як у райдуги. Та ось пішов (дощ). Замочив пихатому півневі (хвоста). Стало тоді півневі(соромно).

Рис. 1

У наступному тексті пропонується вставити у діалог слова-звернення, визначивши, кому яка репліка належить у розмові (див. рис. 2; у дужечках указані слова, які дитина повинна вставити), потім прочитати доповнений текст.

Розмова батька та сина.
.....(Татку), давай підемо пограємо у футбол.
Я не проти,(синку), але ти спочатку зроби уроки.
.....(Тато), я вже виконав усі домашні завдання.
- Добре,(синку), тоді збирайся на вулицю і бери м'яч.

Рис. 2

У наступних текстах дитині треба внести зміни: знайти і викреслити помилково використані слова (див. рис.3; слова, які треба викреслити, подані курсивом); замінити підкреслені у тексті слова на протилежні за змістом (див. рис. 4).

Василь та Наталка прийшли до магазину. В овочевому відділі Василь зважив та поклав у кошик картоплю, моркву, *рибу*, перець. У кондитерському відділі Наталка вибрала такі солодоці: шоколад, зефір, печиво, *банани*, вафлі, *сир*, цукерки.

Рис.3

Після осені прийшла нова пора року – зима. Дні стали короткими, а ночі довгими. На вулиці холодно. Діти й дорослі носять зимовий одяг.

Рис.4

Ураховуючи особливості учнів, які страждають на ЗПР та дислексію, корекційному педагогу необхідно частіше використовувати у роботі пізнавальні завдання, що сприяють розвитку уваги, пам'яті, мислення учнів, цілеспрямовано формують у них читацький інтерес. Як показує досвід, під час виконання описаних завдань, учні уважно читають і перечитують тексти, що значною мірою сприяє корекції в них недоліків змістовного боку процесу читання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Корнев А.Н. Нарушения чтения и письма у детей. – СПб.: МИМ, 1997.–330 с.
2. Лалаева Р.И. Нарушение процесса овладения чтением у школьников. – М.: Просвещение, 1983. – 136 с.

УДК 376

СИСТЕМА КОРЕКЦІЙНО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ З ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ САМОСВІДОМОСТІ У РОЗУМОВО ВІДСТАЛИХ ПІДЛІТКІВ

Григор'єва І.О.

Інститут корекційної педагогіки та психології
НПУ імені М.П.Драгоманова

В статті представлено основні результати формувального етапу дослідження, визначено етапи корекційно-виховної роботи з формування моральної самосвідомості та виховання правил соціально нормативної поведінки у розумово відсталих підлітків.